

Dne 16. května r. 1918
v Pantheonu Národního musea v Praze.

Dnes je den povznášejších, krásných vzpomínek, den oslavy velikého díla. Dnes padesát let národ náš vzrušen radostí a nadšením vzhlížel ke královskému svému městu a Praha jásala. Touto chvílí docházel slavnostní průvod k staveništi Národního divadla, slavný průvod, jakého Praha ještě neviděla. Již za časného jitra toho 16. května zatopili nesčetní zástupové široširou louku za Invalidovnou a z tohoto šumného jezera vyřinul se pak proud imposantní, malebně pestrý. Sta třpytných praporů povívalo nad jezdci nádherných banderí, nad nejrozmanitějšími skupinami, nad vyzdobenými vozy, nad spolky a družinami. Nekonečný ten průvod, jehož barvy hořely a svítily v zářivém světle májového dopoledne, bral se za hudby a jásání zástupů vyzdobenými ulicemi, na jejichž balkonech a výstupcích, v jejichž oknech a vikýřích hlava na hlavě tak jako dole na chodnících. Průvod vyšel z místa, odkud tenkrát před sedmdesáti a sedmi lety vyšel slavný průvod, pro-

vázející Leopolda II. na hrad sv. Václava ke korunování na krále českého. I náš průvod před padesáti lety, bez úředních hodností a vojenské parády, bez skvělé kavalkády šlechtické a zlatých kočárů, byl, tak možno říci, také průvodem korunovačním. Bylyť toho dopoledne korunovány úspěchem dávné tužby všeho národa, jeho neúporné úsilí plné obětí a těžkých bojů. Tuto chvíli, kdy sešli jsme se na paměť slavného dne, kterého byl položen základní kámen Národního divadla, v zpomínám dvou hlasů. První, to hlas volajícího na poušti, který vyzněl neslyšán v hluchém tichu obecné mdloby, hlas to „hereckého veršovce“, jak sám sebe nazval Prokop Šedivý, když roku 1793, čtvrtého roku po zboření boudy na Koňském trhu, vydal tenkou knížečku jazyka neohebného, mající nadpis: „Krátké pojednání o užitku, kterýž ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo způsobiti může“. Byla založena na přednášce, kterou měl mladistvý Schiller, tenkrát autor „Loupežníkův“ a „Fiesca“ před devíti lety, t. j. r. 1784 v Manheimu.

Ta knížka Prokopa Šedivého, toť první u nás veřejný hlas pro stálé české divadlo. Ale tužba, kterou vyslovil, nesplněna.

Divadlo české v Praze zůstávalo pod cizím krovem, zůstávalo podruhem, kterého jen z milosti trpěli a za obtíž měli, který se musil přes tu chvíli stěhovat a nikdy do lepšího, ač tu býval hospodářem. Ale i tak, jak české divadlo v Praze živořilo, bylo oporou v národním boji. Divadlem bojovalo se o kus půdy, o nový kus práva mateřského jazyka. Divadlo stalo se mocným buditelem národního vědomí. V divadle

slyšeli utištění a odstrčení, jejichž řeči páni opovrhovali, mluvu důstojnější, zde zjevovaly se jim šťastnější doby, zde ve hrách vlasteneckých vystupovali Oldřichové, Břetislavové, hrdinové slavné minulosti, kteří mohli s jeviště ohnivě pověděti, co jinde říci nebylo snadno nebo možná a tak povznášeli národní sebevědomí. Pro žádný jiný národ nemělo stálé divadlo takového významu jako pro náš. Odtud ta touha po něm hned od počátku našeho obrození. „Kdybychom se toho dočkali,“ volá Prokop Šedivý, „že bychom ustavičné, české divadlo měli, tenkrát bychom také jeden národ byli.“

Když nesvítala naděje, že by zemský výbor vystavěl Čechům divadlo, jaké měli Němci, když odnikud nebylo pomoci, vznikla v první polovici minulého století myšlenka, aby národ sám si zbudoval důstojné divadlo. Odtud úsilí Palackého, Pravoslava Trojana, mladého Riegra, jenž byl nejohnivějším zastancem a pracovníkem myšlenky té. V něm jasně viděl prostředek, kterým by se dobylo českému jazyku v Praze práv a významu, jaký mu patřil. I zřízen sbor pro vystavění Národního divadla, v kterémž sborů v letech šedesátých horlivě působili kromě jiných také Sladkovský a Ed. Grégr. Snahy těchto mužů došly porozumění a podpory ve všem národě, jenž osvědčil podivuhodnou, často až dojímavou obětivost. Zámožní i nemajetní po městech i vesničkách skládali příspěvky, sta, tisíce, desítky, až bylo možná pomýšletí na stavbu. Zakoupeno staveniště, vykonány přípravné práce, základní kámen měl být položen. A tak se splnilo, o čem snili Šedivý, Václav Tham a jejich vrstevníci, po

nich pak J. K. Tyl a všichni, kteří si byli vědomi významu samostatného divadla.

Radost uchvátila všecken národ, všichni cítili, jaký to důležitý krok v národním rozvoji. Vzpomeňte si, co bojův a obětí i na existenci to stálo, než jásající zástupové mohli stanouti u základního kamene k velkému Národnímu divadlu, než nejlepší naši mužové mohli na kámen ten poklepnout a hluboce pohnuti požehnat budoucímu chrámu národního umění. Tenkrát, bylo padesát let od smrti nešťastného Václava Thama, a dvanácte let, co dokončil svou strastiplnou pout J. K. Tyl, žili ještě účastníci těch odpoledních nedělních představení českých, žili i pamětníci horších ještě dob, kdy na německém herčišti, jak se jevišti říkalo, z milosti propůjčeném, hrála občas o noremních dnech „hereční společnost českých divadelních milovníků“. Hercům, mladým měšťanům a studentům, i jejich obecenstvu byla tato chudá, ale nadšená představení „svátkem českého jazyka“, třebaže der Mann von besserem Gefühle, t. j. inteligent hleděl na ně i na obecenstvo řemeslníkův a služebných s úsměškem.

A teď kladen na břehu Vltavy prostřed Prahy proti vznešenému sídlu našich králů základní kámen k velkému, samostatnému divadlu! Praha jásala. A tu vzpomínám druhého hlasu. Po hlasu „hereckého veršovce“ hlas velkého básníka. „Pohlédli jsme do otevřeného nebe,“ napsal tenkrát Neruda o té slavnosti, „pochváleno budiž to nebe naše. Úchvatně básnické dojmy a přece žádná báseň, všude plno poesie a přece samá skutečnost. Byl velký jeden okamžik zas v dějinách českých.“ Ano, byl!

Stálé divadlo, středisko českého umění založeno. Ale v tom divadle budoval si národ, jak Sladkovský, slavnostní řečník toho 16. května, vystihl, také pomník svého vítězného smrti-odolání. Do základů Národního divadla položeny balvany z Řípu, Vyšehradu, Radhoště, Blaníka, z Hostýna, z rodiště Žižkova, z Čerchova, od průsmyku domažlického a do skřínky se základní listinou, zapuštěné do základního kamene, vloženo také několik kamének z Husova kostnického žaláře. A ten, jenž první nejjasněji osvětlil a monumentálně vyličil význam Husův a dobu našich velkých zápasů husitských, Palacký, první klepl na základní kámen a prosil: „Ve jménu národa v Čechách i na Moravě, jednotného, požehnejž pánbůh dílu svatyně této, na které národu českému zjevovati a před očima stavěti se má všeliká mravní pravda a krása.“ A tak Národní divadlo, založené na památkách z dob mravní, nepřemožené síly a hrdinství, zasvěceno tu ústy otce národa úkoľu nejvyššímu a nejkrásnějšímu, umění ryzího lidství. První mety dosažen!

Slavnost toho dne 16. května nebyla jen oslavou Národního divadla, ale, a to ještě více, manifestací mocného sebevědomí národního, slavností bratrského semknutí všeho národa v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, k dalšímu boji za právo české koruny. Slavnost konala se týden po prvním politickém meetingu českém, po velkolepém táboru lidu na úpatí Řípu, kde dvacet tisíc našich proteštovalo proti politice vládní a slavně se prohlásilo pro obnovení státu českého, čtvrt léta před památnou deklarací čes-

kých poslanců ze dne 22. srpna 1868. O slavnosti 16. května bylo poprvé, co zástupcové národů slovanských osobně projevíli vřelé účastenství s naší věcí. Idea vzájemnosti slovanské, která již na úsvitě našeho národního obrození hrála naše buditele, o těch slavnostních dnech posílená, pronikala pak u nás i do nejširších vrstev.

Zvláště tklivé bylo účastenství našich bratří pod Tatrami. J. Miloslav Hurban vřele vyslovil radost nad naším dílem a jménem Slováků ujistil nás bratrstvím. „My k vám náležíme, my vaši jsme, vy naši jste.“ A druhý mluvčí, senior Novák, vzpomínaje na Husity padlé na Slovensku doufal a důvěřoval: „Duch, vznášející se nad prachem otců vašich, kteří odpočívají na půdě slovenské a Tater našich, ozývá se mně takto: Pomíjí už Velký pátek národa československého a v brzku nastane Hod boží národa toho. — Jsem přesvědčen, že slavný a vytrvalý národ český nedopustí, aby hynuliti, kteří jsou jeho.“ — Tak bylo dnes padesáte let. Jak po té dílo Zítkovo rostlo ze základů, jak záhy zašlo a dokonalejší vztyčilo se z plamenů a jak se v Národním, jež dostalo do vínku drahocenný poklad, dílo Smetanovo, a ve své výzdobě má skvost, Alšovu úchvatnou epopej „Vlast“, jak se v něm dařilo našemu umění, o tom bude po mně ještě promluveno.

Mnozí pamatujeme ještě staveniště a volný vzrůst Národního, všichni pak je známe již nádherně dokončené. A všichni v tuto chvíli vděčně vzpomeneme těch, kteří klestili cestu trnům a hložíme k našemu stálému jevišti a padli beze jména nebo zapomenuti, a těch, kteří

usilovali a pracovali o zbudování a zvelebení Národního divadla. A vroucně vzpomene také našeho lidu, jenž s radostí a nadšeně přinesl svému Národnímu tolik obětí, a zatoužíme, aby zlaté heslo nad prosceniem „Národ sobě“ zůstalo vždy jasné a pravdivé, aby Národní divadlo bylo střediskem našeho umění a bylo svatyní, ve které by každý, i nejchudší, mohl pookřát, utěšit se a povznést svou mysl z denní lopoty a všednosti. Dnes padesáte let, co se radovali s naším národem i zástupcové slovanských větví. I dnes k nám opět zavítali a počtem ještě hojnějším, třebaže světová bouře tarasí cestu. Projev jejich přízně a lásky naplňuje nás radostí a jsme jim z té duše vděční. Naši milí a vzácní hosté se bohdá přesvědčí, že naše slovanská láska ani neustydla ani neochabla. A bratři Slováci — dnes skoro jen mlčky smějí stisknouti nám ruku. Ale proto přece zůstává pravdou, co řekli před padesáti lety. A dnes my jim to opakujeme: „My vaši jsme, vy naši jste a národ český nedopustí, aby hynuli, kteří jsou jeho.“ A i my věříme a opakujeme slova Hurbanova, že také pod Tatrami svitne den svobody.

Tenkráte před 50 lety byl všečen náš národ v boji jednotný. Jaké pak nastaly převraty i rozvraty stran!

Ale dnes opět jedno jsme, jeden val, jeden šik. A jeden náš cíl. Dnes všichni svorně stojíme k svému přirozenému i historickému právu a posílení věrnou podporou bratří Chorvatů, Srbů a Slovinců, pevně věříme, že, jako když jsme po tolikých a těžkých bojích šťastně dobudovali chrám ná-

rodního umění a spějeme v něm k cílům nejvyšším, že dosáhneme splnění svého svatého práva a že budeme moci „zaplesati písni nejvyšší, písni svého volného, plného života“.
